Hívők és hitek

Történelmi áttekintés • Politikai okból meghurcolt papok • Istenfélő elítéltek

„Valláson a szellemnek az a tulajdonsága értendő,
amely képessé teszi az embert arra,
hogy – különféle név alatt
és mindig más megjelenési formában – megragadja a végtelent!"
(Max Müller)

A sopronkőhidai fegyintézetben 1887 decemberében (egy évvel a nyitás után) a 699 rabból 480 volt római katolikus, 10 görög katolikus, 36 evangélikus, 140 református és 33 zsidó.

Az akkori igazgató, *Balkay István*, engedélyt kért az igazságügyi minisztériumtól és a városi tanácstól, hogy templomot építtethessen a falakon belül. Kezdetben (1890 februárjától hosszú esztendőkig) csak a katolikus elítéltek vehettek részt vasár- és ünnepnapokon a szertartásokon, de az istentiszteleteken lévőket erős rácsokkal zárták el a szentélytől, az oltártól, mert akkoriban történt az illavai börtönlázadás, ami épp a mise alatt, a kápolnából indult. Az aggodalom sokáig élt, hiszen egy 1925 októberében közölt riport szerint Gedeon Richárd főtiszt sajnálkozva magyarázta az odalátogatónak: *„Ez a berendezés nincs összhangban az intézet szellemével, mert a rab lelki nevelése szempontjából sem kívánatosak e szent helyen ezek a – minden emberi érzést megszégyenítő – vasketrecek. A rab legalább Isten házában ne érezze magát az emberiség söpredékének. Itt teret kell engedni a lélek szabadságának, hogy megtisztulhasson, és ne emlékeztessenek a rácsok – legalább az ima percei alatt – a bűnre."* (Dr. Németh Alajos: Sóhajok palotája)

Nincs pontos, megbízható adat arról, hogy hol és mikor engedélyezték a zárva tartottak vallásos igényeinek kielégítését, de számos krónikában lelni utalásokat arra, hogy az áristomba került, különféle felekezetekhez tartozó papok, prédikátorok lelki vigaszt nyújtottak sorstársaiknak. Kétségtelen, hogy a valamivel vádolt igehirdetők missziós tevékenysége meghatározhatta a szűkebb-tágabb környezet magatartását: az úgynevezett transzcendencia más síkokra terelheti a gondolatokat. A híres francia szociológus, *Émile Durkheim* (1858–1917) sok tanulmányában bizonyította, hogy a rejtély, a kiismerhetetlenség élménye nem veleszületett sajátja az embernek, de a „gondviseléshit" meglelhető mind az egyénekben, mind a közösségekben, ha ...!

A börtön sajátos terepe a hitnek. Bár tetten érhetők az Istenről, ördögről, életről, halálról, kárhozatról, feltámadásról, pokolról, mennyországról alkotott sablonos civil vélemények, de gyakoribbak a csalódottak. *Lenin* azt ismételgette, hogy a vallás *„ópium a népnek"*, hiszen elérhetetlen vágyak fogalmazódnak meg az imádságokban és képtelenség teljesíteni a parancsolatokat. Figyelemre méltó viszont, hogy a világval-

lások: a kereszténység, a buddhizmus, az iszlám, a judaizmus elméletében és gyakorlatában rengeteg a közös vonás. Egy az Isten, az üdvözítő hit követői elnyerik jutalmukat, a földi nyomorúság, szenvedés türelmesei a túlvilágon majd kárpótlásban részesülhetnek!

Nincs új a nap alatt Sopronkőhidán sem. A '20-as évek vége felé egy katolikus kántor rablógyilkosságért töltötte büntetését. Magaviseletéért jelentős kedvezménnyel szabadult. Az evangélikusok orgonistája, *dr. Frórerich Ernő* az apósát ölte meg hirtelen felindulásból – az őrök véleménye szerint a „legegészségesebb, legfegyelmezettebb" emberként viselkedett, neki is elengedték volna a kapott esztendők negyedét, ám „veselob" következtében 1930-ban elhunyt. Mostanában is vannak tehetséges énekesek, zenészek a rács mögött.

„A legmegértőbb elítélt..."

– *Kalányos Istvánnak* hívnak. '93 óta töltöm a büntetésem, és '97 januárjában kerültem a Fővárosi Bv. Intézetből Sopronkőhidára. A kettő közötti különbség olyan, mint egy ötcsillagos szálloda és egy rezervátumi tákolmány között. Itt minden kihalt és sivár, minden meg van mételyezve. De attól függetlenül, hogy be vagyunk zárva, embernek tartjuk magunkat. Az a dolog, hogy a zárkában nincs áram, nincs meleg víz, mindennapos fegyelmiveszélynek teszi ki az elítéltet, mert kénytelen életveszélyes vízmelegítőket eszkábálni. Nem tartom magam az elítéltek között a többinél semmivel se többnek, mégsem járok ki tévét nézni, kivéve heti egy alkalommal, mert tisztelet a kivételnek, ez a börtön az embert elmebeteggé teszi. Az a tény, hogy 50 embert bezárnak egy rács mögé, aztán órákig nem mehet vécére, mert az őrség nem hajlandó félóránként szaladgálni, engem mindig fölháborít.

Ez a probléma is megoldódna, mert szerintem az elítélek 60 százaléka tudna tévét beszerezni, és nem lenne arra szükség, hogy amikor vécére kell mennem, az őrséget zaklassam. Továbbá nem kényszerülnék arra, hogy mint nemdohányzó, a tőlem 5 cm-re ülők cigarettafüstjének bűzét beszívjam, s emiatt állandó vitáknak tegyem ki magam. Mert ha a füstöt elhessegetem magamtól, akkor a dohányzóknak ez azt jelenti, hogy megjátszom magam, és még hozzáteszik, hogy nem kellett volna börtönbe kerülni. Ilyenkor magamba fordulok, és megfogadom, hogy most egy hétig nem megyek tévét nézni.

Persze, vannak itt más dolgok is. Nekem két kiskorú gyermekem van, és mivel feleségem elhagyott, 65 éves édesanyám neveli őket. Az szóba se jöhet, hogy Pécsről ide elhozza őket, ezért egyszer egy évben saját költségemre szállítanak Pécsre, ahol láthatom a gyerekeimet. Azt viszont nem értem, hogy miért nekem kell fizetnem az egyszerű körszállítást, amikor ez minden hétfőn lezajlik a többi elítélttel. Ezek azok a dolgok, amiken egész nap őrlődöm. Ezért is járok rendszeresen istentiszteletre, mert az valamennyire elvonja figyelmem a mindennapi újra meghalástól. Az, hogy a mise alatt gitározom és énekelek, valamennyit változtat a viselkedésemen. A zenéléstől és a misétől újra feltöltődöm, és erőt kapok egy újabb hét elviselésére. Persze, az elítéltek nagyobb része a dohányért vagy szappanért jár a misére. De nekem ők mégis mások, mert aki egyszer oda eljön, már nem lehet ugyanolyan rossz, mint amilyen az odajövetele előtt volt.

– *Sztojka János* vagyok, és három évvel ezelőtt fogadtam el az Úr Jézust. Gyakran el-

jártam a börtönben tartott missziós összejövetelekre, istentiszteletekre, és a János atya által tartott vasárnapi misékre. Nehéz volt számomra az első hitbéli lépés. Ugyanis annyi rosszat lehet hallani a papságról. Ám erre János atya rácáfolt, úgy tapasztaltam, ő valóban Krisztus papja. Sokat köszönhetek neki. Az ő lelki vezetése és törődése visszatükrözte az Isten szeretetét. Ez a szeretet annyira magával ragadott, hogy úgy érzem, Isten szeretete nélkül nincs értelme az életemnek. Szeretném ezt a szeretetet mindenkor továbbadni, elsősorban a családomnak, de minden embertársamnak is.

Megtapasztaltam azt is, hogy Jézus folytonos vezetést ad. Mielőtt nem tértem meg, tele voltam előítéletekkel, indulattal és gyűlölködéssel. Ma ezeknek már nyoma sincs. Ha sérelem vagy szenvedés ér, olyankor is Krisztusra figyelek, egy belső hang azt mondja: ezeket el kell viselni, mert csak így válhat belőlem krisztusi ember. Ez pedig minden szenvedést megér. Azt is tapasztaltam, hogy nemcsak szerető, de igazságos Isten is. Ugyanis az ellenem felhozott vádpontok között több olyan is volt, amiben védtelen, azaz ártatlan voltam, de végül is elmarasztaltak, mivel visszaeső vagyok. Ezt a problémát Jézus elé vittem mindennapi imáimban. Ennek köszönhetem, hogy lesz egy perújrafelvételi tárgyalásom és kiderül az igazság. Így sokkal előbb szabadulhatok.

Meggyőződéssel vagy a „maguk módján”?

A Bécsben élő, de 1936-ban Magyarországon született *Peter Stiegnitz* közel húsz esztendeje foglalkozik *mentológiával*, nevezetesen a hazugság tudományával. Szerinte napi átlagban kétszázszor „lódítanak” az emberek, ám ezek kétharmadával saját magukat csapják be, csupán a maradékkal árthatnak másoknak. Más a helyzet a kriminalitás körében, hiszen a szélhámoskodások, csalások lényegesen veszélyesebbek az önámításnál.

Mennyire lehet kártékony az őszinteség teljes vagy komoly hiánya a zárt közösségekben, ott, ahol nincs veszedelmesebb magatartás az igazságosságra törekvésnél, az egyeneslelkűségnél, a leplezetlen nyíltságnál, a tapintatlan szókimondásnál? Ezért gond a vallásosság miértje a fegyintézetekben, hiszen a bűnelkövetők java részétől nem kis erőfeszítést igényel a rendszeres alakoskodás. *Kant* ismert mondása: *„A csillagos ég fölöttem s az erkölcsi törvény bennem...”* – a természet és a társadalom szokásainak, követelményeinek szakadékát ábrázolja. A klasszikus német filozófia és esztétika megalapítója (1724–1804) a tiszta, illetve a gyakorlati ész kritikáját összegző műveiben azt fejtegette: *„Szép az, ami érdek nélkül tetszik!”* Vagyis az „ítéleterő” olyan képesség, amely közvetít az elmélet és a valóság, az egyediség és a jogszerűség között. Hasonló módon érvényesül a vallás ereje, hatása is, mert némelyek nem fogadják el az egyház (felekezet) érvényes szokásait, de hisznek Istenben, a természetfölötti hatalom (alkalmankénti) erejében. A fegyintézetekben (koronként, társadalmanként, politikai berendezkedésenként változóan) pontosan nyomon követhetők a szokások, hogy kik gyakorolják buzgón a konfessziót, akkor is, ha meggyőződésük kinyilvánítása tilos.

A második világháború vége felé, a nyilasok hatalomra kerülése után egyre többen kerültek vizsgálati fogságba hazaárulás, parancsmegtagadás, az ellenséghez való

átpártolási szándék, katonaszökevénység vádjával. Sűrűn osztogatták a halálos ítéleteket: Sopronkőhidán is jócskán akadt dolguk a papoknak, *Geiszbühl Mátyás* katolikus és *Bárdosy Jenő* evangélikus lelkészeknek. Első pillanattól vallási és világnézeti megkülönböztetés nélkül segítették a rabokat. A kommunista *Pataky István*, *Pesti Barnabás* és *Kreutz Róbert* egy napon fejezte be földi létét (1944. december 24-én) *Bajcsy-Zsilinszky Endrével*, és aki igényelte, gyónhatott, áldozhatott, kaphatott Úrvacsorát. A későbbi esztendőkben (1948-tól bő négy évtizeden át) szigorúan tiltották az egyházak képviselőinek hivatalos jelenlétét az akasztásoknál, a zártkörű temetéseknél, és azt sem engedélyezték, hogy közreműködésükkel tarthassák a jelentősebb keresztény ünnepeket: karácsonyt, húsvétot, pünkösdöt. Valamennyi elítéltet megfosztották a lelkiismereti szabadság jogától is.

A hitükért máglyahalált, kínzásokat, válogatott borzalmakat elviselők kései utódai, legfőképpen a politikai foglyok és a környezetükben lévő köztörvényesek értelmesebbjei, döbbenetes erejű könyvekben, visszaemlékezésekben mutatták be a vallásosság erejét. A különféle egyházak vezetőinek, tagjainak pusztítása régi keletű: 202-ben szentesítették a kereszténygyűlöletet, de a következő századokban Krisztus követői lettek a hitbéli hovatartozással kapcsolatos türelmetlenség kegyetlen gyakorlói. Az inkvizíció rémtettei, majd a reformáció tovább mélyítette az ellentéteket Európa országaiban. Először Amerikában sikerült megvalósítani az 1776. július 4-én kihirdetett Függetlenségi Nyilatkozattal a mindenkori politikai hatalom kiszorítását a vallási szervezetekből. A francia forradalom nyomán, 1789-től az „öreg kontinensen" is voltak efféle kísérletek, de a legtöbb helyen eredménytelenül. A bolsevikok győzelme után az alakulgató Szovjetunióban lerombolták, elvették a templomokat, száműzték, megölték a papokat, bezárták az egyházi intézmények többségét.

Az úgynevezett Tanácsköztársaság 133 napig tartó diktatúrája idején hazánkban is előfordultak erőteljes túlkapások, lelkészekkel, hívekkel szembeni „rögtönbíráskodások", a feltámadást ígérő temetők falánál végrehajtott kivégzések. *Prohászka Ottokár* székesfehérvári püspök 1919. július 8-án azt vetette papírra a „kereszténytiprókról", hogy ki teszi majd őket jókká! *„Hát ezek az új emberek? Ezek a bestiális népek, kik az új eszmék komédiás kosztümjét vetik panyókára?"* Amikor a Vörös Hadsereg alakulatai 1944-ben átlépték a magyar határt, a katonák garázdálkodásainak közkedvelt terepei lettek a templomok, és a híveiket védő papokkal úgy bántak el, mint egykoron Dzsingisz kán hadai. Győrben 1945. április 2-án agyonlőtték *Apor Vilmost*, de az újságok szerkesztőinek megtiltották a tragédia közlését.

Kezdetét vette az istentagadó rendőrállam alapjainak lerakása, a vallásos csoportosulások, sajtótermékek fölszámolása. Minden alkalmat megragadtak a lelkipásztorok megnyerésére vagy befeketítésükre, letartóztatásukra. A Független Kisgazdapárt vezetőjét, *Tildy Zoltán* református tiszteletest ugyan engedték a miniszterelnök, majd a köztársasági elnök székébe kerülni, de vele szentesíttették a népbíróság halálos ítéleteit, ezért nevezték őt szerte az országban „palástos hóhér"-nak. A kommunisták egyfelől kiáltványokban biztatták 1944 őszétől a felekezetek püspökeit, hogy segítsék az újjáépítést, ám szemmel tartották a papokat, terhelő adatokat gyűj-

töttek ellenük, és 1946 tavaszán a *P. Kiss Szaléz-féle* összeesküvés lett a legújabb kori vallásüldözés főpróbája.

Gyöngyösön egy középiskolás diák édesanyját hét orosz megerőszakolta, és a fiú néhányukat agyonlőtte, majd barátai segítségével a kútba dobta. A nyomozónak nem sikerült vallomásra bírni őket, ezért gyóntatójukat is elfogták, azzal vádolva, hogy az Amerikából visszatért plébános biztatta gyilkosságra tanítványait. A 42 vádlottból hármat 1946. október 20-án kivégeztek Sopronkőhidán, sokakat Szibériába deportáltak, és mindinkább fokozódó támadást indítottak az egyházi iskolák, a cserkészek, a katolikus legény (KALOT) és leány (KALÁSZ) szervezetek ellen. A haladás kerékkötőinek nyilvánították a szerzetes- és apácarendeket, a korábban kötelező hitoktatást megszüntették arra hivatkozva, hogy sérti a vallásszabadságot. Az 1947-es választást követően a protestáns felekezetek vezetőit is terrorizálták: *Ordass Lajos* evangélikus püspököt bebörtönözték, a reformátusok első emberét, *Ravasz Lászlót* belső puccsal megfosztották irányító szerepétől. Röviddel később kezdődött a Mindszenty-per és a letartóztatások, internálások özöne.

„Értetek, miattatok..."

A magyar büntetés-végrehajtás történetében 1674-ben vontak először felelősségre vallási okok miatt tömegével tanítókat, papokat. A pozsonyi rendkívüli törvényszék 730 protestáns lelkészt és iskolamestert mondott vétkesnek, közülük 93-at végeztek ki hűtlenség, valamint felségsértés miatt. A különböző osztrák várak kazamatáiban fogva tartott túlélőkből 41-et adtak el a Velencei Köztársaság gályáira evezősnek. *Kollonich Lipót* bíboros, esztergomi érsek, a bécsi kamara elnöke, államminiszter azt hangoztatta, hogy az országot előbb rabbá, aztán koldussá, végül katolikussá teszi.

Pontosan 270 évvel később megismétlődött ez a démoni törekvés, bár változtak a politikai szándékok, a császári udvar szerepét a moszkvai NKVD, illetve a budapesti ÁVO „műhelyeiben" formálgatták a kirakatperek követelményei szerint. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 25-én 81/1945. ME-rendeletével létrehozott népbírósága 1950 januárjáig működött azzal a feladattal, hogy *„mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, bíróság előtt feleljenek tetteikért és nyerjék el méltó büntetésüket"*. A hivatalos adatok szerint 1949. január 31-ig 41 516 ügyet fejeztek be, 20 350 esetben hirdettek ítéletet, ami 22 642 személyt érintett. Halálbüntetéssel 414 vádlottat sújtottak és 22 228-an kerültek börtönbe, fegyházba, kényszermunkára.

A hátralévő egy esztendőben viszont a kommunista párt addigi dédelgetettjeit, *Rajk Lászlót* és társait vették őrizetbe, majd küldték bitóra. Őket is a népbíróság végeztette ki, vagy záratta a büntetés-végrehajtási intézetek valamelyikébe, ahol gyakran kerültek közös zárkába a korábban még ellenségünknek tekintett áldozatokkal. Ebben a köztes évben már teljhatalommal rendelkezett az Államvédelmi Hatóság, és szerte az országban ezrével tartották fogva a „népi demokrácia" ellenségeit, közöttük tucatjaival papokat, vallásosságukhoz ragaszkodó kereszténye ket. Az egyházüldözés mérlege röviden a következő.

Legalább 50 katolikus pap halt meg a nők védelmében 1944–45-ben, és 1971-ig 12 püspök, a lelkészeknek pedig negyede

Korabeli fotó az ötvenes évek börtönvilágáról

került rácsok mögé. A vatikáni nyilvántartásban olvasható, hogy 1950-ig megszűnt 20 férfi és 39 női szerzetesrend, 4000 egyesület, közel félezer kolostor, majd' négyszáz oktatási intézmény. A koncepciós pereket nézve – leszámítva Mindszenty és Grősz, valamint a 3000 szerzetes elhurcolását – öt alkalommal kerültek vádlottak padjára katolikus lelkészek. A protestáns egyházaknál elenyésző volt a következetes üldöztetés, bár a reformátusoknál 1948 és 1956 között 600 egyházi alkalmazottat távolítottak el, függesztettek fel vagy nyugdíjaztak idő előtt önkényesen.

Lénárd Ödön piarista (megszakításokkal) 19 évet ült, 1948–1977 között. *Tabódy István* fehérvári pap 18-at, *Kerkai Jenő* jezsuita szerzetes 1949–1960-ig, *Bulányi György* piarista 1952-től 1960-ig, *Regőczy István* váci pap 10 esztendőt, *Keglovich István* 1960-tól 1969-ig, *Emődi László* 1960-tól 1971-ig, *Kuklai Antal* 8-at, *Rózsavölgyi László* két ízben hat esztendőt.

Bulányi György és 10 társa (köztük két apáca) 1952 decemberében került a vádlottak padjára: a kiscsoportos irányzat vezetőjére a legszigorúbb büntetést, akasztást kért az ügyész, mert vallási alapon képzett ki „kádereket". A második nagyobb per 1956 februárjában zajlott, megközelítőleg 70 pap (köztük 10 jezsuita és tucatnyi apáca) ellen hoztak 14–19 év közötti ítéletet, államellenes összeesküvésért. A forradalom napjaiban kiszabadultak, de akik nem hagyták el az országot (1956-ban körülbelül félszáz katolikus pap disszidált), ismét börtönbe kerültek, bár enyhítették büntetésüket. A harmadik jelentősebb tárgyalás 1961 májusában volt: 70 lelkészt, köztük 7 ciszterci és számos regnumi papot vittek valamelyik bv. intézetbe, közéjük tartozott *Halász Péter, Sigmund Ernő, Szunyogh Xavér, Werner Alajos*, majd alig később 100 hajdani apáca ismerkedhetett a rácson belüli világgal. Mindahányan szabadultak az 1963-as amnesztiával. A negyedik per kereken négy esztendővel később, 1965 májusában történt: 30 egyházi személyről mondták ki, hogy bűnösek, de a tárgyalótermet virágözönnel borították el a tanúk és hozzátartozók. Az ötödik per is májusban kezdődött: 1971-ben másodszor ítélték el

Halász Piuszt és *Emődi Lászlót* (alig korábban szabadult), a Gyűjtő „lakói" lettek *Rózsa Elemér*, valamint *Mócsy Imre* jezsuiták. Az Állami Egyházügyi Hivatalnak és a hatalomnak komoly gondot jelentettek a „bulányisták", a regnumosok", a „fokolárések", a „karizmatikusok", továbbá az orosz lágereket is megjárt egykori cserkészvezetők. Közéjük tartozott *Kölley György*, akit először 1946. június 9-én tartóztattak le és hurcoltak az Andrássy út 60-ba, aztán Sopronkőhidán volt zárkaszomszédja a 17-es cellában kivégzésükre váróknak: Kiss Szaléznak, *Unden Miklósnak*, *Ditzl Károlynak*, *Botgalvay Györgynek*. Innét vonatoztatták esztendőkre az Onyega-tó melletti egyik gulágra. Kálváriáit az *Értetek, miattatok* című, Münchenben, majd Budapesten kiadott könyvében írta meg. Ebből idézünk:

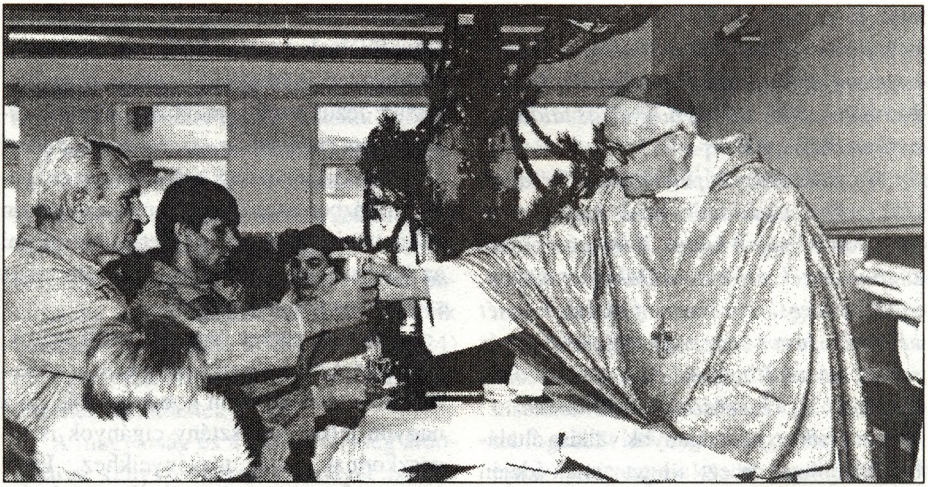
„Itt emlékezem azokról a felvidéki görögkatolikus papokról is, akik velünk szenvedtek a fogságban. Csak a mi táborunkban akadtak vagy tízen... Legtöbbjük családos ember, 5-6 gyerekkel odahaza. A háború után tartóztatták le őket, s mivel nem voltak hajlandók a pravoszláv hitre való áttérési nyilatkozatot aláírni, 25 év kényszermunkát kaptak. Nagyon sokan ott pusztultak el a fogolytáborban. Ma is lelki szemeim előtt áll például Szabó Bandi bácsi, ungvári esperes. Szikár, magas növésű ember, hatgyermekes családapa. Mindvégig hívenkitartott meggyőződése mellett, amelyért végül az életével fizetett. Hetenként misézett mazsolaszőlőből készült pár csepp borral, kenyérrel. Nála tudtam gyónni, áldozni."

Hogy milyen is lehetett a vallási élet 1945-től a börtönökben, munkatáborokban? Változó, hiszen ahol a parancsnokok, felügyelők megértőbben viselkedtek, egész körletek változtak az Isten házává, de az elítéltek nem gyakorolhatták hitüket nyilvánosan, mert a benti kápolnákat átalakították. Halálra ítélték, kivégezték a transzcendenciát. Marx véleményére hivatkoztak némelyek, hogy ártalmas a büntetést teológiai gyötrésekkel egybekötni, hiszen fölösleges olyasmikre keresni a válaszokat, amikre nincsenek feleletek.

„Mi az ünnep?"

Ahol az emberek követik Krisztust, ott (hivatkozva a Szentírásra) emberi életközösségek jönnek létre. Ennek bizonyítására általában azt a beszélgetést emlegetik, amikor Péter azt mondja: *„Íme, mi elhagytunk mindent és követünk téged."* Jézus így szólt: *„Senki sincsen, aki úgy hagyta el házát vagy testvéreit, anyját vagy apját, gyermekeit vagy földjeit énérettem és az evangéliumért, hogy ne kapna százannyit."* Mi a helyzet a büntetés-végrehajtási intézetekben mostanában a „testvériséggel", az Isten utáni vággyal, a megtérés szándékával, a „tövistelenítéssel"? Két rab véleménye Sopronkőhidán, 1997 őszén:

„Amikor hajnalban, hosszú, keskeny felhők úsznak a látóhatár fölött, acélszürkék, halottak, de már sejteni lehet peremükön a közelgő fény érintését, akkor piros sugárzás tűnik fel a távolban, a felhők lebegővé válnak, a fák kinyújtóztatják dermedt ágaikat, leveleik remegnek. Amikor pedig fölbukkan a Nap óriási korongja és forogva száll föl a sötét föld peremén, ragyogása egyszerre elönti az egész természetet, a felhők átlátszó piros fátyolként szakadoznak szét. Majd a hosszan zengő, vörös sugarak egyre élesednek, tisztulnak, vörösaranyá válnak, később, szinte pillanatok alatt vakító aranyá, aztán megzendül az égi fény minden ereje, a ragyogás teljessé lesz – az ünnepi pillanat.

Ünnep, amikor a lenyugvó Nap utoljára pillant végig a földön, sugarait szétküllőzi az égboltozat közepéig, vörösbe, aranyba, sötétviolába meríti a felhőket, fényének zengése egyre halkul, egyre szelídül, míg egyszer csak elnémul teljesen, és az esti szürkületben felragyognak az első csillagok. Ünnep, amikor fölsír az újszülött gyermek, mikor az anya túllévén a szenvedéseken, révült boldogságban emeli keblére a csecsemőt, arca sugárzik.

Ünnep, mikor a paraszt első ízben vágja kaszáját a zizegő gabonába, mikor az érett szőlőfürtjét vágja le a gazda, mikor az első új kenyér, pohár bor kerül a fehér abrosszal terített asztalra, mikor a templomban megszólalnak a harangok, mikor a rab hosszú sínylődés után először lép ki a szabadba. Valaha, a paradicsomi létben ünnep volt az ember minden napja, hiszen örökkévalóságban élt együtt az Istennel, mert ünnep a kiemelkedés, a fölszárnyalás az alantasból, a térből, az időből. Ünnep a megszabadulás minden nyűgtől, a csend, az elmerülés az időtlenségbe, amikor valóságnak érezzük azt, ami csupán álom."

(Részlet Katus Ferenc elítélt regényéből)

– A nevem Bogdán Tibor. Számomra a Biblia egy élő, nyitott könyv, amely megtörtént eseményeken alapul. Szentírás, amely figyelmezteti az emberiséget arra, hogy mi a jó, és mit ne tégy. Hit, kellemes áhitat. Gonoszság és félelem a rosszakról és hitetlenekről, de szeretet és békesség a jókról. A Biblia a hívő emberek életét örömmel tölti be, a múlt, a jelen, a jövő felvilágosítja elménket, hogyan éljünk, milyen legyen a jóravaló akaratunk.

De magamról írjak pár sort. Római katolikus vagyok, hiszek Istenben, annak fiában, Jézusban, szeretem és tisztelem a Megváltót, azonban félem is őt. Viszont spiritiszta életet is élek, nagyon hiszek a túlvilági élet megnyilvánulásaiban. Gyermekkoromban, igaz, ritkán, eljártam misékre. Ahogy felnőttem, egyre komolyabban foglalkoztatott a Biblia történetének témája. Megvilágosodást nyertem, és teljes szívemből hiszek Istenben. Hozzá fohászkodom nap mint nap, álmaimban is magamba zárom igéit. Ezért sokan kinevetnek, de nem törődöm velük, inkább hirdetem társaim-

nak, hogy tartsanak velem, imádkozzunk együtt, de süket fülekre találok. Nem haragszom rájuk, hanem sajnálom őket, majd ha eljön az idő, tudom, hogy ők is találkozni fognak Istennel.

Ha szabadulok, új életet fogok kezdeni, elsősorban a családom javát fogom szolgálni, de becsületes úton. Jelenleg az igazságban hiszek, ártatlanul ülök a börtönben, járok misére, hogy lássa a jó Isten, honnét nézem őt. János atya nagy megtisztulást és szeretetet adott nekem. Köszönet és örök hála neki. Az Úr vezéreljen bennünket!

A magyarországi cigányok vallása általában katolikus, de ezt a hitet annak idején kényszerből vették fel, ugyanakkor a végtelenségig babonásak, ritkán mennek templomba, esküvőt, temetést is inkább családi körben, pap nélkül tartanak, bár ünnepeik alkalmával köszöntőikben sűrűn szerepel az Isten. A roma nyelve(ke)t beszélő felnőttek néha a börtönben is mondogatják egymásnak: *Istennel talállak benneteket, cigányok!*,vagy *Maradjatok Istennel!* A sopronkőhidai intézményben szinte csak közülük verbuválódnak a vasárnapi misére járók; minden alkalmat kihasználnak, hogy találkozhassanak rokonaikkal, ismerőseikkel, híreket és használati tárgyakat, élvezeti cikkeket cserélgessenek, diskuráljanak a szertartás előtt, alatt, majd az imádkozást befejezvén, cigarettát, BörtönÚjságot, esetleg szappant kérjenek János atyától.

A külső (és hiszékeny!) szemlélődőnek példaértékű ez az órányi áhítat, a teljes otthonosság látszata, hiszen a fegyházakban, börtönökben (akár a szabad életben) gyakorta éreztetik velük a másságot, de a gyülekezetben nincs kirívó megkülönböztetés. Azt persze nem lehet állítani, hogy mindahányan szeretik egymást; ilyenkor is előfordulnak leszámolások, „figyelmeztetések" a fölhalmozódott adósságok törlesztését illetően, fülelnek a vamzerok is, ám a lényeget tekintve tetten érhető az a sajátos magabiztosság: Jézus értük is meghalt! *„Cigány vagyok, nem szégyenlem, / szeret az én Istenem ...*" – éneklik a közülük származó szerző dalát, miközben azon töprengenek a sorsukon változtatni akarók, hogy lehet-e ábrándozni az üdvösségről a romlottságtól való teljes szabadulás szándéka nélkül.

Akadnak persze önjelölt prédikátorok, a Bibliát rendszeresen lapozgatók, a vétkeik elkövetésének okán gondolkodók, de a nagyon lelkes keresztény cigányok is ragaszkodnak saját törvényeikhez. Erről ugyan nem szívesen beszélnek, cselekedeteik megmagyarázásakor szinte kivétel nélkül az előítéletekre hivatkoznak. A gitárosok közreműködésével végzett liturgiák rövid ideig tartó hatásossága főleg azzal mérhető, hogy a szertartás befejezése után pár percig lelket könnyítő őszinteséggel „gyónnak" néhányan bűneikről, miközben mások ingerültek, dühösek lesznek, „bekeményítenek"! A nem roma látogatókkal, érdeklődőkkel szemben bizalmatlanok, ám a hosszas diskurálás elegendő az óvatos kitárulkozáshoz. Kevesebben gyanakodnak, amikor beás, netán oláh nyelven szól hozzájuk a gazho, és a hazánk egyes vidékein (börtöneiben) még ismert cigányballadából idéz sorokat: *„Ahaj Devla, szo te kerav? / Muro séro kaj te suvav? / Hová hajtsam le a fejem? / Földre hajtom a fejemet, / Könny önti el a szememet."*

„Mint tavasszal a rügyek"

A vesztett (második) világháború után a szovjet katonai parancsnokságok keveset törődtek a törvényesség látszatával, ezrével

tartóztatták le a nőket, férfiakat, fiatalokat, időseket, munkásokat, értelmiségieket. Vagonszám vitték a cserkészeket, leventekorúakat, a kémgyanúsággal vádoltakat 5-től 25 évig tartó kényszermunkára a Gulág-szigetek valamelyikére, és a rabszolgaszállítmányból kimaradtak tömegeit szülőföldjükön fosztották meg szabadságuktól. Nem is titkolták, hogy a legyőzöttekkel a Lenin parancsolta módszerekkel, az első bolsevik büntetés-végrehajtási kódex (1917–1924) irányelvei szerint járnak el. Vae victis! Bűnözőnek tekinthettek bárkit.

A magyarság és a kereszténység áldozataivá kényszerítettek többségét nem a nyugati jog szabályai szerint vonták felelősségre. A győztes nagyhatalmak által szervezett és jóváhagyott nürnbergi per alkalmankénti túlkapásaira találni elfogadható magyarázatokat, de arra már kevésbé, hogy milyen megfontolásból nyilváníthatták veszélyesnek a politikával nem foglalkozó tudósokat, a híveiket féltő papokat, a szegények sorsán jobbítani szándékozó szociográfusokat, a baloldaliságot támogató lapszerkesztőket, ismert színészeket, költőket, a tárgyilagos hangvételhez ragaszkodó haditudósítókat, nem is említve a becsületes magatartásukért igazolt hivatásos tisztek seregét.

Fehérváry István egykori politikai fogoly a forradalom eltiprása után került Amerikába és ott vetette papírra a *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956* című kötetét (München, 1978), majd a szovjetizálás első tíz esztendejét is feldolgozta (München, 1984). *„Az idő kiszalad alólunk..., csak az él túl bennünket, amit írásban megörökítünk!"* – ismételgette az 1997-ben elhunyt, egykori váci rab, a börtönben költői antológiát szerkesztő *Tollas Tibor*.

A világhírűvé lett, számos nyugati nyelvre lefordított Füveskert hosszú évtizedeken át tiltott irodalom Magyarországon, csupán a beavatottak (és az elhárítók) tudták, hogy a Duna-parti fegyház „sokmázsás" lakóiból kik fogalmazták versbe gondjaikat, örömeiket, fohászaikat. Nem könyörögtek a sátáni kegyelemért, elfogadták Isten akaratát. *Gérecz Attila*, az öttusa-válogatott keretének tagja 1949-ben, húszesztendősen kapott 15 évet összeesküvésért és hazaárulásért. Sikertelen szökési kísérletével a vakmerőknek kijáró tisztelettel fogadták idősebb társai, és helyet szorítottak neki maguk között. Poétája lehetett *Kárpáti Kamil, Tóth Bálint, Béri Géza, Szathmáry György, Péterfi Vilmos, Hámory Jenő, Márkus László*, Tollas Tibor közelségében a holnap tervezgetésének. A *Karácsonyi ének a börtönben* sorait 1955 decemberében fogalmazta. Íme, az első és az utolsó szakasz:

„Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak. / Ünnepi harangok imára kondulnak. / Komor szájunk szélén keserű vonások. / – Hallod, Názáreti? / Súlyosak a láncok / ... /

Túl a szitok zaján felcsendül az ének. / Zúg, dagad, hömpölyög, felujjong a lélek. / Megrendül a börtön, recsegnek a zárak, / rab torkok harsogják szerte a világnak: Dicsőség Istennek, békesség a népnek. / – Hallod, Názáreti? / Hozzád száll az ének."

A forradalom leverésének napjaiban, 1956. november 7-én lőtték le az oroszok a Klauzál és a Dohány utca sarkánál. Ő volt – lett – a magyar költészet „ismeretlen" hősi halottja, akiről sokáig nem lehetett megemlékezni. A felkelés bukását követően a földkerekség számos nemzete, állama fogadta tisztelettel a menekülő harcosokat és mert rengeteg tollforgató távozott, némi jó-

indulatú túlzással arról tudósítottak az újságok: *„Kétszázezer magyar író Nyugatra tart ...!"* De akadt ebben is jókora igazság, hiszen már 1956 decemberében lapot adtak ki Bécsben, és a *Nemzetőr* első alkotógárdájából mindahányan éveket töltöttek valamelyik fegyintézetben, úgy, hogy külön büntetésként örökös éjben éltek, mint a vakok. Ezt fogalmazta himnuszos versbe váci zárkájában 1953-ban Tollas Tibor:

„Az élethől csak ennyi fény maradt: / Csillagos ég, tenyérnyi napsugár. / Ezt vártuk nap-nap, homályos falak / Üregéből esténkint-délután. / S elvették ezt is, a tenyérnyi napot, / Bebádogoztak minden ablakot. / ... /

Tapintanánk a bársonyos egekbe, / Ujjunk hegyéből kiserken a vér. / Mint koporsóba be vagyunk szegezve, / Csak daróc szúr, vagy poloska ha ér. / Simogatnánk a sugaras napot. / S bebádogoztak minden ablakot."

A szalmazsákokba, az emlékezet leghátsó rekeszeibe rejtve őrizgették szenvedéseik evangéliumait, remélték, hogy Jézus letörli könnyeiket és miként Lázárt, feltámasztja a bitóra húzottakat. A magyar büntetés-végrehajtás történetének sajátos esztendei következtek 1945-től majd' nemzedéknyi időn át, mert a hitükhöz, vallásukhoz ragaszkodók motyogva is akartak imádkozni. Tóth Bálinttól tudhatjuk, hogy 1954 karácsonyán perjel *Labanc Meddárd* misézett bévül az őrtornyon, falon, rácson. *Mennyből az angyal...* – zümmögték a zárkában. Pünkösdre is akadtak gondolatok: *„Valahol pallost élesítenek, / s erdőt irtanak keresztfának, / de mintha mennyegzőre mennénk, / erősek vagyunk és vidámak. Tüzek-tüzét küldé a Mester, / nyelvek lángjait, hogy hirdessék / – induljunk hát a négy égtájra – / beteljesült az Újszövetség."*

Az 1140/1945. ME-rendelet a népbíráskodás módosításáról és kiegészítéséről 1945. május 1-jei hatállyal eltörölte a fogházat, valamint az internálást, és új büntetési nemként bevezette az életfogytig, illetve a határozatlan időre kiszabható kényszermunkát. (Az internálás államigazgatási intézkedésként a rendőrség hatáskörébe került: éltek is vele „rendesen".) Az elítélteket, fogvatartottakat bármilyen közérdekű tevékenység végzésére igénybe vehették: az IM 7700/1948. számú kormányrendeletével ipari és mezőgazdasági vállalatokat hoztak létre szovjet mintára. Szigorúan őrzött rabbányákban termelteték erőltetett ütemben a szenet (Várpalota, Csolnok, Komló, Tatabánya), tucatjával tartóztatták le az energiatermelés szakembereit (Papp Simon, Kun, Bittner, a MAORT-per), ezreket deportáltak a Jászság falvaiba, Hortobágyra, Nyírségbe, a Tisza környékére.

Az '50-es évek elején nagyon kevés olyan üzem működött, ahol a politikai megbízhatóság miatt kinevezett munkásigazgatók tervszerűen, komolyabb mennyiségű selejt nélkül teljesíthették a központi előírásokat. Kézenfekvőnek látszott, hogy kegyelmet adjanak a halálra ítélt műszakiaknak, és az addig főleg magánzárkákban lévő tudósok, kutatók, nyugati nyelveket beszélők egy sikkasztásért becsukott, volt kommunista építészeti államtitkár vezetésével fordítással, tervezéssel töltsék napjaikat 1950 nyarától Vácott, valamint a Gyűjtőben. Később a Kisfogházba kerültek mindahányan és 1951 tavaszára több mint nyolcvan kivégzés fültanúiként hallották a búcsúszavakat, a zsolozsmák felejthetetlen sorait. Ekkoriban szerveződött példás titoktartással Recsk, ahová jogerős ítélet nélkül kerültek az ÁVH szerint veszedelmesnek nyilvánítottak.

Az 1990-es rendszerváltozás előtt csak Nyugaton láthattak napvilágot epizódok erről a haláltáborról, ahol nem kellett elszámolni az emberi életekkel, ahol naponként alkalmazták a 10/100/1948. IM-utasítással eltörölt fenyítési eszközöket, a gúzsbakötözést, a leláncolást, a huzamosabb megbilincselést. Hozzávetőlegesen 1300-an szenvedtek ott, köztük ismert szociáldemokraták, egyetemi diplomával rendelkező fiatalok, professzorok, a világháborút végigharcoló vezérkari tisztek, a papjuk elhurcolását megakadályozó hívek, behódolni nem akaró lelkészek és azok hozzátartozói, az akkori és későbbi magyar értelmiség színe-java. Csak néhány név:

Faludy György (költő), *Kéry Kálmán* (vezérezredes), *Egri György* (újságíró), *Sztáray Zoltán* (mérnök), *Tabódy István* (huszárszázados, szabadulása után katolikus teológiát végzett és még közel húsz évet töltött börtönökben), *Zimányi Tibor* (közgazdász doktor, 1956 után ismét 5 esztendős ítélet), *Böszörményi Géza* (filmrendező) és lehetne oldalakon át sorolni a túlélőket, de a kínzásoktól, nélkülözésektől odaveszetteket is. Az 1922-ben született *Nyeste Zoltán* hat karácsonyestét töltött rácsok mögött: egyet Szálasi Ferenc nemzetvezetősködése idején, ötöt – egyfolytában – Rákosi Mátyás uralkodásának esztendeiben. *Emberek az embertelenségben* címmel, az amerikai New Brunswick városában, a Magyar Öregdiák Szövetség gondozásában adták ki 1982-ben az alig korábban tartott előadásának szövegét, ezzel is segítve az itthonmaradottakat, hiszen nyugdíjuk összegének kiszámolásakor nem vették tekintetbe a recski kőbányában „robotolt" időt, mondván: ez a kényszermunkatábor soha nem létezett. Pedig a Bv. Országos Parancsnoksága felügyelte a Közérdekű Munkák Igazgatóságát, és a KÖMI-t kifejezetten a rabok foglalkoztatására hozták létre, bár ezen a helyen ÁVH-s állományban lévő őrök vigyáztak rájuk.

„Nagyrészük buta, gonosz, rongyember volt, érdekes volna tudni: honnan szedték össze ezt a söpredéket? Többségük úgy viselkedett, ahogy a szél fújt: ha fent szorítottak a csavaron, jobban kínoztak bennünket, ha enyhébb idők jártak, ők is alábbhagytak a kínzásokkal. Sajnos volt közöttük néhány szadista őrült, ezek mindig, minden körülmények között embertelenek voltak, mint például Vipla, Csepeli, s még jó néhányan. Közéjük számíthatom a nyomozók közül a Borzast és Sísapkást. (Ezek természetesen rájuk ragasztott csúfnevek.) Egyszer elkapott a Sísapkás és a szokásos 'kedves' szavak után nemcsak a foglalkozásomat kérdezte, többet akart tudni.

– Apja neve?

– Nyeste István.

– Mi a szakmája?

– Református lelkész.

– Nagyapja?

– Régen meghalt, kérem.

– Akkor is! Mi volt a neve?

– Nyeste István.

– Mi volt a szakmája?

– Református lelkész.

– Testvére van?

– Igen.

– Hogy hívják?

– Nyeste István.

– Mi a szakmája?

– Református lelkész.

– A kurva istenit! Micsoda család.

Jónapot, emberek! – köszöntötte a táborparancsnok 1953 áprilisában az ismeretlen célból elkülönített 150 rabot a 9-es barakkban. Az 'emberek' szó hallatára többen sírvafakadtak, egy társuk összeesett."

Bimbózott a remény, mint tavasszal a rügyek és az 54 havi kereset gyanánt kapott 172 forinttal elbocsátottak jó néhányszor elolvasták a szabadulólevelükhöz mellékelt szöveget: *„Ha abból, ami őrizetben tartása idején történt, bárkinek bármit elmond, büntetése tíz év börtön, amennyiben cselekménye súlyosabbnak nem minősül!"*

„Kőszív is megtörik..."

Amíg Sztálin élt, helytartói betegesen rettegtek az egyházak és a felekezetek igehirdetőinek, püspökeinek befolyásától, de attól még inkább, hogy a fegyintézetekben a hitetlenek, a közömbösek is megtanulnak imádkozni. Figyelmeztető példák akadtak a kereszténységhez közelítésre, hiszen *Wilde, Verlaine, Dosztojevszkij* a büntetését töltve került bensőséges kapcsolatba Krisztussal és a Szentírás tanításaival. Mindszenty bíboros – noha nem helyeselte a vértanúság keresőinek vergődéseit – azzal vigasztalta magát, hogy cellája adott lehetőséget a tisztán maradásra: *„Megmentett attól, hogy esküt tegyek nemzetem gyilkosainak, megegyezzek egyházam taposóival, Istent és hazát áruljak el egyszerre."*

Romániában sem kímélték Jézus szolgáit. *Márton Áron* három évig sínylődött a pitesti, a nagyenyedi és a máramarosszigeti börtönökben, és csak 1951. július 13-án ítélte életfogytiglanra a katonai törvényszék. Szabadulásáig – 1955. február 2. – olyan zárkában tartották esztendőkön át, ahol 6 püspök és 7 pap raboskodott; velük végeztették a söprögetést, a folyosók felmosását, a WC-k takarítását, a favágást, szénhordást, krumplipucolást, de a közös imádkozást minden körülmények között folytatták, a nagyobb ünnepek előtt lelkigyakorlatokat tartottak. Szerénységének híre, hogy senkitől nem fogadott el kedvezményt, előnyt, még a közbűnténeyes románok körében is nagy tiszteletet váltott ki. A hatalom azonban félt tőle: pasztorális tevékenységétől 1955 márciusában megfosztották, mozgáskörletét a püspöki palotára korlátozták. Házifogsága 1967-ig tartott. Később komolyabb korlátozás nélkül utazhatott bárhová, de 1974 tavaszán figyelmeztették, hogy a Vatikánból ne menjen Bécsbe, s kerülje a Mindszenty bíborossal való találkozást.

A magyar forradalom leverése után minden alkalmat kihasznált Ceausescu az Erdélyben élő „kisebbségek" üldözésére. Írók, színészek, szerzetes és civil tanárok kerültek rablógyilkosokkal, többszörösen visszaeső tolvajokkal, garázdákkal közös fedél alá a kényszermunkatáborokban, fegyházakban. Nem keltett különösebb feltűnést 1958 pünkösdje után öt protestáns lelkész elhurcolása. *Visky Ferenc* 22, *Dézsi Zoltán, Szilágyi Sándor, Karcagi Sándor* 20, *Antal Sándor* 8 évet kapott, velük együtt ítélték el *Jakab Sándor, Kiss Sándor, Papp Antal* földműveseket, valamint *Patócs Erzsébet* tisztviselőt, fejenként 15 esztendőre. A Duna-deltában a szekták tagjaival és az ortodoxokkal „egy akolban", ötszáz férőhelyes juhhodályban szenvedhettek Krisztusért. Összecsiszolódtak, mint az orosz lágerek zord gonoszai a Gondviselő szándékait fürkészőkkel, a komszomolista nevelésben részesült apostoltagadók a könyörületesség fölszenteltjeivel: *„Atyám, bocsásd meg, mert nem tudják, mit cselekszenek!"* Alekszander Szolzsenyicin, aki 1945 után nyolc évet töltött a Gulag lágereiben, szemléletesen ábrázolta a büntetőtáborok világát bemutató terjedelmes művében a foglyok lelki-szellemi átváltozásait.

„...egy másik butirkai cellába léptem, mely félig betegszoba volt. Alig tettem be a lábam, helyet sem értem rá kinézni magamnak, máris jött felém egy sárgás, sápadt, zsidósan finomarcú fiatalember, szemében jóízű viták és beszélgetések reménye ült. Borisz Gammerovnak hívták, azonnal faggatni kezdett: társalgásunk hol kölcsönös életrajzunk, hol a politika felé billent. Már nem emlékszem, mindezek kapcsán, futólag említettem az akkoriban elhunyt Roosevelt amerikai elnök imáját, amit lapjaink is közöltek, s mint ami magától értetődik, fűztem hozzá:

– No persze, ez csak álszenteskedés.

A fiatalember sárgás szemöldöke azonnal összerándult, vértelen ajkai szorosra préselődtek, és szinte a levegőbe emelkedett, amikor azt kérdezte:

– Miért, ha szabadna tudakolnom? Ön talán nem tudja feltételezni, hogy egy államférfi valóban hisz Istenben?

Fején találta a szöget! Ilyen visszavágás, és kinek a szájából? Az 1923-ban született szovjet ifjúéból. Válaszolhattam volna neki néhány magabiztos frázissal, de az én határozottságomat már megingatták a börtönök, s még egy: valami tiszta sejtelem, mely eszméinktől és meggyőződésünktől függetlenül is hat bennünk. Hirtelen megsúgta, hogy én az imént nem is a magam meggyőződésének adtam kifejezést, csak szajkóztam, amit belém plántáltak. Ezért hát adós maradtam a válasszal és megkérdeztem:

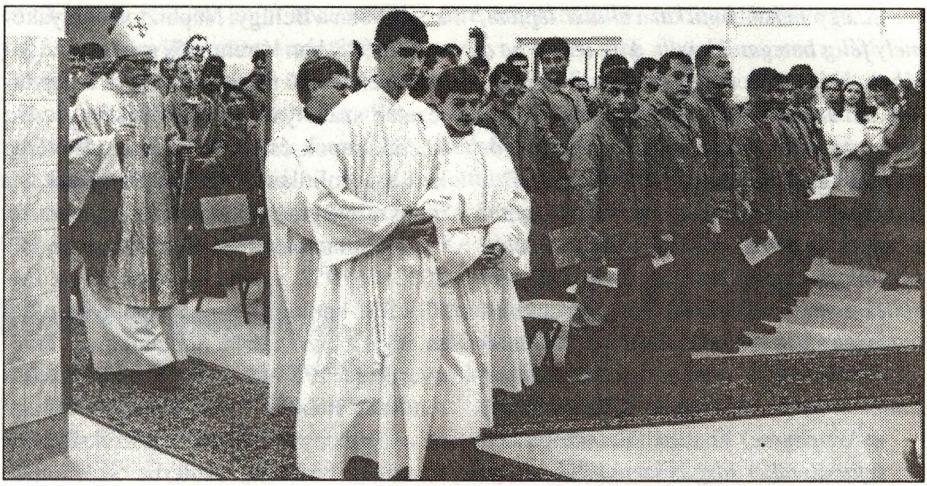
– Hát ön hisz Istenben?

– Természetesen! – hangzott a csendes felelet.

Természetesen? Természetesen ... Bizony, bizony ... Az ateista nevelésben részesült nemzedékek már leválóban, az egész vonal, és az NKVD volt az első, ahol azt észrevették."

A bv. egész szervezetének felügyeletét a SZU-ban a Belügyi Népbiztosság gyakorolta: 1948-ban létrehozták azokat a szigorított rendszerű táborokat, ahová a fegyintézetek szabályait megsértőket helyezték, köztük papok és hívők tízezreit. Előtérbe került a politikai nevelőmunka! Ezeket a módszereket másoltatták le az úgynevezett csatlós államokkal is! Hazánkban az MT 2033/10/1952. számú határozattal az IM-től a BM-hez került a bv. központi irányítása, ahol a „szocialista humanizmus" érvényesülését 1954-től a nevelőtiszti beosztás rendszeresítésével akarták megvalósítani, de a „keményvonalasok" ezt szükségtelen rossznak tartották, háttérbe szorították, mert túlzott engedékenységhez vezethet. A forradalom kitörésekor több mint 13 ezren szabadultak a börtönökből (egyharmaduk volt politikai elítélt). Az MSZMP 1957. július 29-ei országos értekezletén viszont azt említették, hogy a „Népköztársaság elleni" cselekmények miatt addig 6424 személyt (felnőttet és fiatalkorút) vontak felelősségre: a közbűntényesekkel együtt 28 601 személy került polgári, illetve katonai bíróságok elé.

Folytatódott, erősödött a megtorlás: az 1957 és 1959 között letartóztatott újabb 26 ezer főből 21 400-at zártak rácsok mögé, ebből 16 ezret szorosan vett politikai cselekményekért. Csak találgatni lehet, miért éppen 1959-ben, az MSZMP VII., novemberben tartott kongresszusán vélték fontosnak, hogy december 31-ig az elítéltek nevelését, belső életének irányítását végző új szolgálati ágat kellett felállítani. A tevékenységet tisztek végezték, 100 rabra jutott egy, és bár fölszámolták a gyászos emlékű KÖMI-t, a nevelés fő eszközének továbbra is a nagyüzemi jellegű termelőmunka végzését tekintették. Finomítgattak a kifejezéseken: az 1961. évi Btk. szabadságvesztés-

A rendszerváltozás után az egyházak előtt újra megnyíltak a börtönök

ről és nem börtönbüntetésről „beszélt", majd 1963-ban az ET 24. számú törvényerejű rendelete alapján a bv. kivált a BM szervezetéből: ismét az IM felügyelete, irányítása alá került.

Az elítéltek jogi helyzetét az 1972. évi I. törvény szabályozta oly módon, hogy tilos a nem, a felekezet vagy a nemzetiségi hovatartozás miatti, szerinti hátrányos megkülönböztetés (alkotmány, 62. §). Ugyanakkor azt tanították a bv.-s tiszteknek: *„Nem tekinthető az állampolgári jogegyenlőség megsértésének az elítéltek törvény szerinti differenciálása, eltérő kezelésük a büntetés-végrehajtás során, mivel az ezekre vonatkozó rendelkezések alkotmányos jogszabályokon alapulnak."* Sem az 1983-ban kiadott főiskolai tankönyvben, sem az elítéltek jogait és kötelességeit összegző paragrafusokban nem szerepelt a vallás gyakorolhatóságával kapcsolatos lehetőségek pontosítása. Pedig jócskán lett volna ok, hiszen még ez idő tájt is ültek olyanok, akik a börtönökben is hangoztatták: *„Lelkipásztorok és keresztények nélkül nem maradhat fenn a magyarság, a nemzet!"* Közéjük tartozott *dr. Pákh Tibor*, az ellenzéki magatartása miatt többször elítélt jogász: volt hadifogoly a szovjet Gulágokon, 1956-ban 15 évre ítélték és tiltakozásai miatt 1971-ig tartották fogva, 1966-tól egy elmeosztályon, ahol elektrosokkolással rombolták agyát, árammal ütlegelve ki gondolataiból a „politikai téveszméket".

A büntetés-végrehajtás egykori módszereit ismerő (nevelő) tiszteknek is hihetetlennek tűnhet a történet, hogy Kádár János 1963-as kijelentése után – „Magyarországon senkit sem tartanak politikai okok miatt fogva" – egy rab tiltakozó levelet írhatott az ügyésznek, és válaszul elkülönítették, fizikailag bántalmazták. Dr. Pákh a fegyőröknek türelmesen magyarázta, hogy az új bv. rendelet szerint tilos a verés, erre ismét magánzárkába tették, ahol hangosan imádkozott, erre biztogatta sorstársait, köztük a mozogni is alig képes papokat. Az „operások" komolyan tartottak tőle, mert panaszokkal, beadványokkal „bombázta" az igazságügy-minisztert, üzenetet juttatott ki az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához, és

ki az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához, és 1966-ban udvari sétáján odalépett a felügyelőhöz, bejelentvén sérelmeit, valamint azt, hogy elkezdi éhségsztrájkját. Lett is kavarodás: öt hétig tömték és hosszú ideig naponta háromszor kapott injekciót. A folyamatos „kalapálgatástól" a kőszív is megtörik, de a hívők nem alkudtak. *Keglevich István* katolikus papot 1953-ban szentelték fel, és 1957. március 15-én vitték magukkal a pufajkások. Idézünk a Magyar Demokrata 1997. szeptember 18-ai számában közölt beszélgetésből.

„– Mikor szabadult?

– 1963-ban, az amnesztiával. Felemelő érzés volt, amikor együtt kijöttünk... Aztán egy évre rá azt mondták, hogy ott folytatom, ahol abbahagytam, és szó szerint ugyanazzal az ítélettel visszavittek.

– 1963 után is voltak politikai foglyok?

– Hogyne lettek volna. Én tíz évet ültem összesen.

– Azt mondják, öt évnél több börtön visszafordíthatatlan pszichikai károsodást okoz.

– Ugyan már. Én élveztem. Csak néha kellett pizsamában menetelni a hófúvásban. Mi volt ez a veseleveréshez meg az életfogytiglanihoz képest."

„Keressétek Isten országát..."

A „Bokor" néven ismert magyarországi katolikus bázisközösség létrehozója Bulányi György 1943-ban lett a piarista rend tagja, és ekkoriban fogalmazódott meg benne, hogy kiscsoportokat szervezve tanítson, neveljen, vitatkozzon az engedelmesség-engedetlenség erkölcsi követelményeiről. A világi hatalom 1952-től tartotta rácsok mögött hosszú esztendőkig, majd a '70-es évek második felében az egyház belügyének nyilvánították tevékenységének mérlegelését, de a szerzetes köreihez tartozó és a fegyveres katonai szolgálatot megtagadó fiatalokat továbbra is bebörtönözték. Bulányi atyát *Lékai László* bíboros utasítására és a Vatikánban működő Hittani Kongregáció jóváhagyásával megfosztották nyilvános papi működésének jogától, műveit *„ahogyan hangzik – téves, veszélyes és félreérthető"* indoklással betiltották. Az eretnekséggel gyanúsított páternek 1997. szeptember 20-án mind a római, mind a hazai felettesei elégtételt szolgáltattak, visszakapta a Szentszék által elvett jogait, de ez a bocsánat nem érinti a Bokor-közösségek működésével kapcsolatos korlátozásokat.

Hitbéli kérdésekben napjainkban nincs komolyabb engedékenység, a klérus következetesen ragaszkodik elveihez, mintsem hogy olykor meghátrálna, pedig Jézus tanítása szerint: *„Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt!"* Az áristomok valahol az Isten földi oltárának legszélén kaphattak helyet, mert akik ide kerülnek, úgy érezhetik magukat, mint Krisztus az elfogatása előtt éjszakán, a körülötte alvó tanítványokat nézegetve.

„Tanuljatok meg ismét fohászkodni..." – de a (szűk) cellákban lévők többsége (az élet- és emberellenes bűncselekményeket lelkiismeret-furdalás nélkül elkövetők) még az istentiszteleteken sem imádkozik őszintén. Látják ezt a jóindulatú papok is, bár csak a türelmesebbek: Sopronkőhidára nem járnak protestáns igehirdetők. *Szekeres János* katolikus lelkipásztor az egyetlen kizökkenthetetlen nyugalmú tisztelendő: vasárnaponként bizonygatja, hogy a Teremtő nélkül egyedül maradna az ember,

szemben önmagával, vétkeivel, de az elítéltek sokasága pusztán saját kívánságaival (cigaretta, levélpapír, bélyeg, tisztálkodószerek stb.) ostromolja szemérmetlenül.

Az utóbbi években a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió szervezésében gyakran érkeznek külországokból olyan csoportok, amelyek tagjaiból jó néhányan megtapasztalták a kábítószer, az alkohol, a prostitúció és a különféle bűncselekmények következményeit. Ez a (nemzetközi) mozgalom nem felekezet, inkább a szektákra jellemző módon működő keresztény gyülekezet. A türelem, az örömhír evangélistái a térítés szándékával közelednek, ezért az úgynevezett történelmi egyházak nem rokonszenveznek céltudatos Biblia-magyarázataikkal, hogy a Szentírásból kiragadott idézeteket végtelenségig leegyszerűsítve toborozzanak „követőket". Az Élő Reménység Alapítvány ügyvezetője, *Szabó József*, gyakori látogatója a fegyintézeteknek, tapasztalatait imígyen összegezte:

„A ki- és megvetettséggel, a visszaesés által szült reménytelenséggel találkozunk a börtönökben, de mit is várhatnánk mást, hiszen a fogvatartottak ugyanazon megoldási sémák, gondolatok szerint próbálják megoldani problémáikat, mint tették ezt letartóztatásuk előtt. Ugyanazon az úton járnak! Mi egy másikat akarunk nekik mutatni, olyat, ami nem a rácsok mögé vezet. Ez maga Jézus, aki átformálhatja lényüket, és már nem az ÉN áll a középpontban, hanem Krisztus parancsára a másik ember.

Isten előtt a bíróságnak be nem vallott, de elkövetett, az egyedüllétben mardosó bűn is feloldást nyer. Amit az ítélkezők nem tudtak megtenni, azt végrehajtja a Teremtő: új, tiszta lapot nyit számukra, és akkor nem vádol többé a lelkiismeret. Ha őszintén, szívből fakadóan lép a Megváltó elé, akkor ezt a lépését tettek is követik. Ez megmutatkozik cselekedeteikben, a vitás kérdések kezelésében, a sumákolások, verekedések kikerülésében, az elítélttársak, az őrszemélyzet, nevelők, parancsnokok elfogadásában. Persze ezek nem várhatók mind egyszerre és teljes egészében, de az igyekezet a néhányszori bukás lehetőségével is felfedezhető.

Sokat jelent a mai vallásos világunk sokféleségében az egység Jézus Krisztusban, nem mutatva a hívők felekezeti színeit, csupán a lényeges dolgokra irányítva a fogvatartottak figyelmét, ezért kell menni közéjük. A missziósok egysége követendő példa lesz számukra is (hogyan lehet különbözőségeink ellenére is közös pontokat találni), nem pedig az újabb viták alapja. Fölösleges külön bizonyítgatni, hogy mindezek nyugodtabb, kezelhetőbb együttműködésre sokkal inkább kész elítélteket eredményezhetnek."

Vajon mennyi közbűntényes Saulusból lesz Paulus, a vallásosból hívő, a sátán birodalmából emigrálni képes keresztény? A valamicske teológiai ismeretekkel rendelkező rabok tévedéseik indoklásakor azzal hozakodnak elő, hogy a vétket, csalárdságot soha el nem követő Jézus is bűnösként halt meg, hiszen megfeszítve azt sóhajtozta szenvedései közepette: *„Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?"*

Ha pedig az „egyszülött fiú" is vádlott lehetett ártatlanul, mire számíthatnak az ördög zsoldjába szegődöttek közül a bocsánatra áhítozók, nyitva marad-e számukra a kegyelem ajtaja az üdvösség napján...

Az ismert román ellenzéki tollforgató, *Virgil Ierunca* közreműködésével ismerhették meg szerte a világon a pitesti fegyházban 1949-től 1952 augusztusáig alkalmazott „átnevelési" módszereket és a kín-

zások, besúgásra kényszerítések következményeit. Elsősorban a lelkipásztorokat, azok gyermekeit és Krisztus követőit gyötörték. Minden reggel úgy „keresztelték" ismételten a papokat, diákokat, hogy fejüket a vizelettel és ürülékkel teli küblibe mártogatták, amíg a lé nem vetett buborékot. Fekete miséket celebráltattak velük, pornografikus szövegekkel; a Megváltó szerepére kijelöltet bélsárral maszatolt lepedőbe öltöztették, nyakába kenyérbélből és szappanból gyúrt falloszt akasztottak! Ezt csókolgattatták a rabokkal, közöttük a hírhedt besúgóval is, aki hirtelenjében megváltozott. Idézünk a könyvből:

„Fogolytársai úgy emlékeznek rá, mint egy szentre: bármilyen áldozatra képes volt értük. A vérhasjárvány idején az ereit vágta föl, hogy a betegek vérét ihassák. Mikor elhagyta börtönét, teológiát végzett, szemináriumi tanár lett belőle. Prédikációit nemcsak diákjai, hanem a természettudományok hallgatói is sűrűn látogatták. Állásából 1977-ben rakták ki, figyelték, fenyegették, zsarolták, csak hogy elhallgasson. Nem rettent meg. Egy maroknyi hívő segítségével, akik védelmezték és közbenjártak érdekében a Pátriárkánál, tovább folytatta tevékenységét. Letartóztatták 1979. március 10-én, tíz évre ítélték, amit később hét és fél évi, Enyeden letöltendő börtönbüntetésre enyhítettek, de 1990-ben sem engedték szabadon, noha a Nemzetközi Amnesztia Bizottság is közbenjárt érdekében."

Íme, az ember, a lélek egyfajta mutációja, az örökletes tulajdonság megtagadója, a sejtekben végbemenő folyamat változásának alanya és tárgya; hiteles tanúja az elméletből lett gyakorlatnak, miszerint az Úr nagy árat fizet minden egyes teremtményéért. De az égbekiáltó bűnök elkövetői hol, miként kereshetik Isten országát, különösen a Zsoltárok könyvében olvasható mondatra hivatkozók: *„Bizony, nincs olyan igaz ember a földön, aki csak jót cselekedne, és ne vétkezne!"* A büntetés-végrehajtási intézetekben osztogatott, vallásos témákkal foglalkozó füzeteket kíváncsian és némi odafigyeléssel lapozgatók alaposan kihasználják a jó szándékkal érkezőket, hiszen a kevésbé tapasztaltak komolyan veszik az Ige parancsát: *„Mert nincs különbség, mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének."*

Az 1979. évi 11. tvr. nem tiltotta, de nem is engedélyezte a vallásgyakorlatot. Tulajdonképpen 1988-tól indulhatott újra ez a tevékenység. Egyházi személyek ma sincsenek állományban a büntetés-végrehajtásnál. Mintegy 150 fő rendelkezik a megbízólevelet helyettesítő igazolvánnyal. A bejárásokkal kapcsolatos kiadásokat nem a bv. viseli. Márianosztra egy részét a pálosrend visszakérte. Hogy az elítéltek mikor beszélhetnek lelkészükkel, a papok milyen mennyiségben adhatnak ajándékot egy-egy személynek, és miféléket, azt a Bv. tvr. és a 6/1996. IM-rendelet szabja meg részletesen. A börtönben tartott esküvőnél ragaszkodhatnak az érintettek az egyházi szertartáshoz is.

Szögesdrót és töviskoszorú

Rendszerváltó(oz)ás ide vagy oda, a rab cselekvéseinek, ha úgy tetszik, életterének korlátozásával napjainkban is változatlanul az a törekvés, hogy a büntetését töltő, amíg bent van, viselkedjék elfogadhatóan, de szabadulása után lehet bármilyen állampolgár! Kétségtelen, hogy teljesíteni kell a társadalom akaratát, miszerint az elítélteknél érvényesüljön a *malum* (joghátrány),

mint válasz a rosszra. Ám az mostanság sincs tökéletesen tisztázva, hogy miképpen is értelmezendő a törvény és az Isten előtti egyenlőség a rácsok mögött, mekkora szerepet kaphat a „szeretetszolgálat".

Nincsenek irigylésre méltó helyzetben a Megváltó Jézusról beszélők, hiszen fiskális okoskodással is nehéz cáfolhatatlan választ (szabályt) lelni arra, hogy mit is jelent az egykoron Mária országaként ismert négyzetkilométereken a „mispét", az emberek közötti igazságosság. Fölbecsülhetetlen károkat okozott az utóbbi fél évszázad „elvallástalanító" gyakorlata, mert kevesen értik-érzik a hit fontosságát. A fegyőrök (érthető okokból) jobban ragaszkodnak a megtapasztalt valósághoz, hiszen a többszörösen visszaeső rablók, gyilkosok között nincs türelmük, erejük azon töprengeni, hogy a Krisztus csúfondáros koronáján lévő tövisek mennyire hasonlítanak a magas kőkerítést szegélyező acéldrótok tüskéihez. A fogvatartottakat istentiszteletre kísérő felügyelők némelyike talán ezért legyint unottan, amikor a pap azzal fejezi be igehirdetését: *„Ismét eljövök ..."* A lényeget tekintve igazuk van, mert a börtön soha-sehol sem (volt) a földi szeretet kikötője.

Hajnal László Gábor

Felhasznált irodalom

Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk, a börtön. (Magvető Kiadó, Bp. 1987)

P. Szőke János: Márton Áron. (A szerző kiadása, Tirol, 1988)

Mindszenty József: Emlékirataim. (Weller Publising, Toronto, 1974)

Dr. Németh Alajos: Sóhajok palotája. (Sopron, 1994)

Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945–1956. (Veritas-München, 1981)

Fehérváry István: Szovjetvilág Magyarországon 1945–1956. (Nemzetőr – München, 1984)

Gerencsér Miklós: Vörös Könyv 1919. (Antológia Kiadó, Lakitelek, 1983)

Büntetés-végrehajtási jog I–II. kötet. (BM Könyvkiadó, Bp. 1983)

Virgil Ierunca: A Pitesti szigetcsoport. (Héttorony Kiadó, Bp. 1990)

Halottaink 1956. I–II. (Katalizátor Iroda, Bp. 1989)

Kölley György: Értetek és miattatok (Eötvös Kiadó, Bp. 1989)

Fényes Tóth Olga: Nők a szovjet börtönében. (Mikes Kelemen Kör, München, 1959)

Fiala Ferenc: Berkes és a szerzetes. (Hídfő Kiadás, München, 1979)

Bulányi György: Erény-e az engedelmesség? (Luzern, 1989)

Nyeste Zoltán: Emberek az embertelenségben. (New Brunswick, USA, 1982)

Erdey Sándor: A recski tábor rabjai. (A szerző kiadása, München, 1988)

Tóth Bálint: Krisztinavárosi körmenet. (Orpheusz Kiadó, Bp. 1991)

Gérecz Attila: A költő. (Stádium Kiadó, Bp. 1991)